

مبانی و کاربرد قاعده فقهی «عرق ظالم»

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۲/۲۶

تاریخ تأیید: ۱۳۹۲/۸/۱۱

علی تولائی*
معین فرزانه و شماره**

چکیده

یکی از قواعدی که در قراردادهایی همچون بیع، اجاره و عاریه مورد استناد فقها قرار گرفته است، قاعده «عرق ظالم» می‌باشد. براساس قاعده مذکور که به روایات و بنای عقلا مستند شده است، هرکس باید هر چیزی را که در جایی ظالمانه و به ناحق قرار داده، بردارد و برای ظالم نسبت به بقای آن و خسارات وارده حقی و وجود نخواهد داشت؛ بنابراین بر پایه مفهوم این قاعده - بر فرض ثبوت آن - تصرف مأذون در مکان، سبب ایجاد حقی برای متصرف خواهد شد. مقاله حاضر به روش تحلیلی به بررسی قاعده عرق ظالم می‌پردازد و کاربرد آن در قراردادهای و مسئولیت ناشی از آن و نیز تفاوت آن با قواعد «علی‌الید» و «احترام» را نشان می‌دهد. گفتنی است در تعارض این قاعده با قاعده لاضرر، قاعده عرق ظالم مقدم می‌گردد.

واژگان کلیدی: قاعده عرق ظالم، ضمان، لاضرر، علی‌الید، بیع، اجاره، فقه کشاورزی.

* استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی دانشگاه یزد / نویسنده مسئول (tavallaei@yazd.ac.ir).

** کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه یزد (moein.66.farzaneh@gmail.com).